

נחלתו החלוצית של יהודה

ראש הישיבה

הרב שלמה רוזנפלד

- א. הקדמה ♦ ב. מיקומה של הנחלה ♦ ג. איכות
הנחלה ♦ ד. גודלה של נחלת יהודה ♦ ה. חביבותה של
ארץ יהודה ♦ ו. סיכום

א. הקדמה

נחלתו של יהודה התברכה בכמה נקודות: מיקומה, איכותה, גודלה וחביבותה. ברצוננו לדון בנקודות אלה המאפיינות את הנחלה, כמקבילה לייחודו של השבט.

ב. מיקומה של הנחלה

מיקום הנחלה מתחיל בירושלים ונמשך דרומה. מדוע זכה שתהיה ירושלים בתוכו? המדרש מקשר זאת לחלוציותו של נחשון בן עמינדב, וכן של שבט בנימין, בקפיצתם למי ים-סוף, בעוד שאר העם מתמהמהים, כנזכר במכילתא בשלח (פרשה ה' ד"ה "ויבאו"), ע"פ שתי דעות של התנאים ר' מאיר ור' יהודה. לכן זכו שבית ה' יהיה בנחלת שניהם, כדברי הגמרא במגילה (כ"ו ע"א) "רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה, ונכנסת בחלקו של בנימין" וכו'. בכך הם הראו דוגמה לשאר העם, בחלוציותם באמונה בה' במצבי לחץ, כאשר חלק אחר של העם היה נבוך ואף מהסס אם לקיים את צו ה', כנזכר שם במדרש. יהודה ובנימין הראו רמת אמונה גבוהה ביותר. ונראה, שסיבה זאת מצטרפת לסיבה נוספת, והיא, היותם מנהיגי האומה. זאת הייתה ברכתו של יעקב בסוף פרשת ויחי, בברכתו אותם: "לא יסור שִׁבְט

מִיְהוּדָה וּמַחֲקֵק מִבֵּין רְגָלָיו" (בראשית מ"ט, י), ויעויין שם ברמב"ן, על תקיפותה של ברכה זאת והיותה קביעה לדורות. כמובן, שזה הצטרף למנהיגותו הטבעית של יהודה, שהייתה מקובלת על האחים במלחמותיו עם אויביהם ובפרשות השונות של המשפחה, כדברי יעקב: "יְהוּדָה אֶתָּה יוֹדוֹךָ אֶחָיִךְ" (שם ח').

כל זה חייב את היות נחלתם במרכז הארץ, כמי שמשמשים כמנהיגים של אחיהם, כשאח"כ, המלכות הייתה משבט יהודה.

אך לא רק בצד המלוכה אלא גם בצד ההנהגה הרוחנית. כבר יעקב אומר זאת בברכתו: "לא יסור שֶׁבֶט מִיְהוּדָה וּמַחֲקֵק מִבֵּין רְגָלָיו". אכן, כבר על עתניאל בן קנז דורשים חז"ל בגדולתו הרוחנית (בראשית רבה פרשה נ"ח והובא בילקוט שמעוני ביהושע רמז כ"ו): " וַיִּלְכְּדָהּ עֲתַנְיָאֵל בֶּן קַנְזִי - זה שאמר הכתוב: וְזָרַח הַשָּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ (קהלת א', ה')... עד שלא שקעה שמשו של יהושע, זרחה שמשו של עתניאל בן קנז". וכן הגמרא בתמורה ט"ז ע"א אומרת: "אלף ושבע מאות ספקות של גזרות שוות ושל קלין וחמורין ושל דקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה. א"ר אבהו, אעפ"כ החזירן עתניאל בן קנז בפלפולו" (שם רמז כ"ה). כך הגמרא דורשת על דוד המלך שהיה עוסק בלימוד תורה ובפסיקה לישראל (ברכות ד' ע"א).

גם משפחת הנשיא בתקופת הבית, מהלל הנשיא, ובהמשך, בתקופת המשנה והתלמוד, הייתה משבט יהודה. לכן, דורשת הגמרא בסנהדרין ה' ע"א על הפסוק הנ"ל: "לא יסור שֶׁבֶט מִיְהוּדָה" - אלו ראשי גלויות שבבל שרודין את ישראל בשבט, וּמַחֲקֵק מִבֵּין רְגָלָיו" - אלו בני בניו של הלל, שמלמדין תורה ברבים". הנהגה זאת חייבה את היותו במרכז הארץ, וכמובן את היות ירושלים בירת הארץ בנחלתו.

ג. איכות הנחלה

בראשית מ"ט, י"א-י"ב, יעקב מברך את נחלת יהודה בשפע של יין וחלב. לעומת זאת, במציאות ובדרשות הכתובים, מצאנו שנחלתו מלאה שטח מדברי והררי, בעיקר באזור הנגב, הנחשב לאזור טרשים, הנקרא פסולת. כך מביא

רש"י בפרשת שלח (י"ג, י"ז) בשם המדרש תנחומא (שם ו') על בקשת משה מהמרגלים: "עלו זה בנגב" - הוא היה הפסולת של ארץ ישראל, שכן דרך התגרים מראים את הפסולת תחילה ואח"כ מראים את השבח". אפילו אזור חברון שהוא אזור המשופע בגשם, נקרא בגמרא בסוטה ל"ד ע"ב - **אזור הטרשין של ארץ ישראל**. וכן מביא זאת רש"י על הפסוק הנזכר אצל המרגלים, והמשווה בין חברון וצוען מצרים (במדבר י"ג, כ"ב): "ובא להודיעך שבחה של ארץ ישראל, שאין לך טרשין בארץ ישראל יותר מחברון, לפיכך הקצוה לקבורת מתים, ואין לך מעולה בכל הארצות כמצרים... והייתה חברון טובה ממנה שבעה חלקים". גם בבראשית רבה נ"ח, ד', קורא המדרש לקרית ארבע, **אחד מארבעה מקומות מגונים שבארץ ישראל**: דור ונפת דור, תמנת סרח וחברון. וי"א דנה, קרית סנה, תמנת סרח וחברון. דנה וקריית סנה, נזכרות ביהושע ט"ו, מ"ט, כערים ביהודה. אם כן, שלוש ערים מתוך הארבע ערים המגונות שבארץ ישראל, היו בנחלת יהודה.

נראה, שהפער בין הברכה והמצואות קשור באופיים החלוצי של שבט יהודה. הם הראשונים שהולכים לממש את כיבוש הנחלה שלהם (יהושע פרק י"ד), אחרי שה' מעיר ליהושע על הצורך במימוש הנחלה (שם פרק י"ג). כלב בן יפונה דורש מיהושע לקיים את הבטחת ה' אחרי חטא המרגלים, לתת לו את אזור חברון, "הָאֶרֶץ אֲשֶׁר דָּרָכָה נִגְלַךְ בָּהּ, לָךְ תִּהְיֶה לְנַחְלָה" (שם י"ד, ט'). הוא מקבל אישור, ומוריש את הענקים מהאזור (שם פרק ט"ו) וממשיך לממש את הירושה באמצעות אחיו, עתניאל בן קנז. גם בתו של כלב, עכסה, אשת עתניאל, ממשיכה ברוח זאת, ומבקשת מאביה תוספת מקורות מים לנחלתם (שם ט"ו, י"ח). גם בשופטים, אחרי מות יהושע (שם פרק א'), נזכר עניין זה של חלוציותו של יהודה, כאשר ה' מצוה שיהודה יעלה תחילה, להוריש את העמים הזרים שנשארו בארץ, ועוד לא יָרְשׁוּם.

כאשר נצרף לכך את מנהיגותו של שבט יהודה, היה נראה שדוקא משום כל התכונות האלה, מגיעה לו הנחלה היותר טובה של א"י, ולא לקבל הנחלה שהיא קשה מבחינת תנאיה הראשונים, כנ"ל שהיא ארץ טרשים, מקום מגונה, והפסולת של א"י. אך נראה שה' בחר דוקא בו, במי שהוא מנהיג באישיותו וחלוץ במעשיו, כמי שיכול להפוך מדבר לארץ פוריה ולשמש דוגמה לאחיו במצות ישוב א"י. ארץ יהודה, היא דוגמה לכל ארץ ישראל, שבכל אותם

דורות שבהם היתה נראית בחורבנה, ובזכות אמונה וחלוציות, יכלו להפריח את השממה. כך התקיימה ברכתו של יעקב: "אֶסְרִי לְגֶפֶן עֵירוֹ וְלַשָּׂרְקָה בְּנֵי אֶתְנֹן כֶּבֶס בֵּינָן וּלְבָשׁוּ וּבָדָם עֲנָבִים סוּתוֹ. חֲכָלִילֵי עֵינַיִם מֵיָוֶן וּלְבָן שָׁנִים מִחֻלְבֵּ" (בראשית מ"ט, י"א-י"ב).

לפי זה נבין כפשוטו את פרק קכ"ו בתהילים, המשמש שיר הודיה, למימוש החלום של החוזרים לא"י בכל הדורות. "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הֵינּוּ כְּחֻלְמִים... שׁוּבָה ה' אֶת שְׁבִיתֵנוּ כְּאֶפְיָקִים בְּנֶגֶב". אין זה סתם משל לאפיקים המתמלאים במים ומצמיחים את האזור באופן זמני, אלא יש כאן תפילה שאכן האפיקים בנגב יהיו ממש מבורכים, עד שגם ההמשך של הפרק: "הִזְרְעִים בְּדַמְעָה בְּרִנָּה וְקִצְרוּ", יתקיים שם באזור זה. עניין זה קשור גם לגודל הנחלה כדלקמן.

ד. גודלה של נחלת יהודה

בחלוקת הארץ ביהושע ט"ו, ניתנת לו נחלה גדולה, המגיעה במערב עד הים הגדול שהוא הים התיכון, במזרח, ירושלים המלח והירדן, הגבול הצפוני-הקו של ירושלים מזרח ומערב, בדרום, עד נחל מצרים ואדום. בשופטים א', גם נזכר שיהודה כבש במערב את ערי פלשת ואת השפלה, בדרום מזרח את מדבר יהודה, כ"כ את אזור חברון ויושבי ההר. אם נוסיף את הנזכר במלכים-א' ט', כ"ו ובדברי הימים-ב' ח', י"ז ששלמה המלך הגיע עד עציון גבר, הרי שנחלה זאת כוללת גם את כל אזור הנגב של היום.

בהשוואה לנחלות אחרות, מדובר בשטח גדול יחסית. ראשית, היה שבט זה מרובה באוכלוסין, כנזכר במפקד בפרשת פינחס, ערב כניסתם לארץ. מיד אחרי זה, נזכר הציווי של חלוקת הנחלות: "לְרֵב תִּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ" (במדבר כ"ו, נ"ד). אך נראה שיש קשר בין חלוציותו של השבט ואיכות הנחלה שניתנה להם, ובין גודלה. מי שיכול להפוך ארץ שממה לנחלה פורייה, בזכות אמונתו וחלוציותו כנ"ל, הוא גם מקבל נחלה גדולה שכזאת, שככל שתהיה יותר גדולה, בשימונה, כך מבחן אמונתו יהיה יותר גדול, וכך ישמש יותר דוגמה לאחיו,

ביכולת של התמסרות במצות ישוב הארץ. ואכן, זכה שבזכות כך הברכה הייתה שורה כנ"ל, באיכות הנחלה.

ה. חביבותה של ארץ יהודה

חביבותה של הארץ כבר בא לידי ביטוי בתקופות השונות של עם ישראל, החל מתקופת האבות ועד לדורות שאחר החורבן השני.

בתקופת האבות, אנו רואים שאבותינו מרבים לשבת בחבל ארץ זה. אצל אברהם נאמר: "וַיֵּסַע אַבְרָם הַלֹּךְ וְנֹסֵעַ הַנְּגָה" (בראשית י"ב, ט'), מרחיב רשי את המדרש (בראשית רבה ל"ט, ט"ז): "וכל מסעיו הנגבה, ללכת לדרומה של א"י, והיא לצד ירושלים שהוא בחלקו של יהודה, שנטלו בדרומה של א"י, להר המוריה שהיא נחלתו". אחרי חזרתו ממצרים הוא יושב בחברון עד אחר ברית המילה שלו, ועם הפיכת סדום הוא עובר לארץ פלשת, שאף היא בנחלת יהודה, וגר שם ימים רבים (בראשית כ"א, ל"ד). רשי שם מחשב את הזמן, ובחברון יש כ"ה שנים, ובפלשת, כ"ו שנים.

לכן נבין מדוע אברהם קונה מקום לצורך קבורת שרה, אמה של האומה, דוקא במערה אשר בקצה שדהו של עפרון, שלא היה מקום חשוב עד אז, וכך הוא קובע את החיבור הרשמי הראשון של עם ישראל לארץ. **בכך הוא מבטא את הקשר העמוק לארץ, אף שהיה מקום צדדי ביותר, כדי לקבוע "מעשה אבות סימן לבנים": לא הצד החיצוני של הארץ קובע את חשיבותה ומעמדה אלא התנהגותם של היושבים עליה.**

גם יצחק יושב בפלשת (בראשית כ"ו, ו'), אח"כ בבאר שבע (שם כ"ו, ל"ד), ובשלב מסויים הוא עובר לחברון, שם ישב למעלה משמונים שנה. גם יעקב מגיע ומתיישב שם בבואו מחרון, לאחר עיכוב בכמה מקומות (שם ל"ה, כ"ז). משם הוא שולח את יוסף (שם ל"ז, י"ד), ולאחר כ"ב שנים הוא יורד משם למצרים.

לכן גם ברור מדוע בחר כלב לעלות לחברון ולהשתטח על קברי אבות כנזכר בסוטה ל"ד ע"ב, וזאת ע"מ להתפלל ולקבל אומץ וכוח לכיבוש הארץ, ולא להצטרף לראייתם השלילית של המרגלים על אודות קשייה של הארץ, והענקים שבה שלא הרתיעו אותו אח"כ בימי יהושע להוריש אותם משם. גם בימי דוד, ארץ יהודה משמשת כתבל ארץ הראשון, בה ה' אומר לדוד להתחיל את מלכותו, כנזכר בשמואל-ב' ב', ורק אח"כ דוד מעביר את מלכותו לירושלים.

חביבותה של הארץ בא לידי ביטוי גם אחרי חורבן ממלכת ישראל וגם בשיבתם לארץ בימי שיבת ציון, בימי עזרא. אכן, בין החוזרים הנזכרים בספר עזרא (א'–ב'), נציגי שבט זה היו מראשי החוזרים, בהנהגה ובכמות. אמונתו בה' בתקופות אלה השאירוהו עם שבט בנימין, כמעט לבד בנחלתו. יתרה מזאת, הוא אף הרחיב את נחלתו לשאר אזורי הארץ, לפי יכולתו בתקופות השונות, ואכן הארץ נקראה ארץ יהודה גם בתקופת יוון ורומי.

ו. סיכום

מיקומה של נחלת יהודה היה במרכז הארץ, עקב היותם מנהיגי האומה, מבחינה רוחנית ומדינית, כברכת יעקב. בתוך זה זכו להיותה של ירושלים הבירה בנחלתם, על חלוציותם וקידוש ה' שלהם, בקריעת ים סוף.

איכות הנחלה: אף שהכתובים ובעיקר במאמרי חז"ל נקראת נחלה זאת: פסולת, טרשים, מקום מגונה, הרי שבזכות מסירות נפשם לא"י והיותם מנהיגי האומה, הם הפכו נחלה קשה זאת למקום ברכה, כנזכר בברכות יעקב.

גודל הנחלה: הגודל הוא מירושלים ומערבה עד לים, ובדרום עד לעציון גבר. חלוציותם למען הארץ ואמונתם ביישובה, הקנו להם נחלה גדולה וקשה, ובכך שמשו דוגמה למסירות הנפש למען א"י.

חביבות הנחלה: בכל הדורות, מאז האבות שישבו באזור זה, בחברון ובפלשת, חלק ניכר מזמנם בארץ, ונקברו במערת המכפלה, דרך כלב, דוד, ממלכת יהודה, שבי ציון, וארץ יהודה שבימי היוונים והרומאים, אנו עדים לזהות מרכזית של א"י עם יהודה, משום התכונות הנ"ל ששבט זה הקרין על עם ישראל.